

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXVIII, СВ. 2

ISSN 0350-185X
UDC 808

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
AND
SASA SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE

SOUTH SLAVIC PHILOLOGIST

Vol. LXXVIII, No. 2

Editorial Board

*Dr Rajna Dragičević, Dr Victor Friedman, Dr Najda Ivanova,
Dr Vladan Jovanović, Dr Aleksandar Loma, Dr Alina Maslova,
Dr Sofija Miloradović, Dr Miroslav Nikolić, Dr Slobodan Pavlović,
Dr Slobodan Remetić, Dr Jelica Stojanović,
Dr Sreto Tanasić, Dr Zuzanna Topolińska, Dr Anatoly Turilov,
Dr Jasna Vlajić-Popović*

Editor-in-Chief

Rajna Dragičević

BELGRADE
2022

ISSN 0350–185X
UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ
књ. LXXVIII, св. 2

Уређивачки одбор

*др Јасна Влајић-Појовић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Владан Јовановић, др Александар Лома, др Алина Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Слободан Реметић, др Јелица Симојановић,
др Срејко Танасић, др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов,
др Виктор Фридман*

Главни уредник
Рајна Драгићевић

БЕОГРАД
2022

Први број *Јужнословенског филолога* изашао је 1913. године, у Београду. Часопис су покренули Љубомир Стојановић и Александар Белић, чланови Српске краљевске академије. Први уредник *Јужнословенског филолога* био је Александар Белић. Од броја XVIII часопис издају Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.

Секретар Уређивачког одбора

др Владан Јовановић

Рецензенти

др Милан Ајџановић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Миливој Алановић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Исидора Бјелаковић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Wayles Browne (Cornell University, USA), др Вера Васић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Јасна Влајић-Поповић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Дојчил Војводић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Ана Вујовић (Учитељски факултет, Београд), др Sanja Vulić (Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu), др Наташа Вуловић-Емонс (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Јасмина Грковић-Мејџор (САНУ, Београд), др Дара Дамљановић (Филозофски факултет, Београд), др Милорад Дешић (Филолошки факултет, Београд), др Наташа Драгин (Филозофски факултет, Нови Сад), др Рајна Драгићевић (Филолошки факултет, Београд), др Сања Ђуровић (Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац), др Душанка Звекић-Душановић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Andrea Zorka Kinda-Berlaković (Institut für Slawistik, Wien), др Ксенија Кончаревић (Филолошки факултет, Београд), др Часлав Копривица (Факултет политичких наука, Београд), др Веселинка Лаброска (Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопље), др Ивана Лазић-Коњик (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Александар Лома (САНУ, Београд), др Весна Ломпар (Филолошки факултет, Београд), др Александар Лукашанец (НАН, Минск), др Биљана Марић (Филолошки факултет, Београд), др Марјан Марковић (МАНУ, Скопље), др Александар Милановић (Филолошки факултет, Београд), др Софија Милорадовић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Биљана Мишић-Илић (Филозофски факултет, Ниш), др Радивоје Младеновић (Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац), др Ђорђе Оташевић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Ваца Павковић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Слободан Павловић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Наталија Панић Церовски (Филолошки факултет, Београд), др Људмила Поповић (Филолошки факултет, Београд), др Слободан Реметић (АНУРС, Бања Лука), др Стана Ристић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Владислава Ружић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Биљана Сикимић (Балканолошки институт САНУ, Београд), др Далибор Соколовић (Филолошки факултет, Београд), др Jan Sokółowski (Uniwersytet Wrocławski), др Вања Станишић (Филолошки факултет, Београд), др Рада Стијовић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Јелица Стојановић (Филозофски факултет, Никшић), др Срето Танасић (АНУРС, Бања Лука), др Станислава Тофоска (Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопље), др Анатолиј Аркадьевич Турилов (Институт славяноведения, Москва), др Ирена Цветковић-Теофиловић (Филозофски факултет, Ниш), др Јован Чудомировић (Филолошки факултет, Београд), др Гордана Штрбац (Филозофски факултет, Нови Сад)

Израду и штампање финансирао је

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.
Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 22. 11. 2022.

Издају

Српска академија наука и уметности, Кнез Михаилова 35, Београд
Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, Београд

Коректура

мр Дивна Продановић, др Милена Јакић Шимшић, др Јелена Јанковић, др Јована Јовановић,
др Наташа Миланов, др Ана Миленковић, др Вања Миљковић, др Слободан Новокмет,
др Сандра Савић, др Милица Стојановић, др Бојана Тодић-Санковић, др Драгана Цвијовић

Коректура шексцова на руском
Стефан Милошевић

Коректура шексцова на енглеском
др Татјана Ружин Ивановић

Припрема за штампу
Давор Палчић (palcic@eunet.rs)

Штампа
Планета принт
Виноградски венац 9, Београд

Решењем Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије, број 413-00-724/2002-01 од 17. 7. 2002. године, ова публикација је ослобођена пореза на промет.

САДРЖАЈ

Миро Вуксановић: Научник Предраг Пипер	17
Људмила Поповић и Ксенија Кончаревић: Биографија академика Предрага Пипера	21
Ана Голубовић: Библиографија академика Предрага Пипера	25

Студије и расправе

Митра М. Релјић: Етика научника и професора Предрага Пипера	69
Митра М. Релич: Этика ученого и профессора Предрага Пипера	82
Mitra M. Reljić: The Ethics of the Scholar and Professor Predrag Piper	83
Ксенија Ј. Кончаревић: Историјат српске лингвистичке русистике у опусу академика Предрага Пипера	85
Ксения Е. Кончаревич: История сербской лингвистической русистики в трудах академика Предрага Пипера	99
Ksenija J. Končarević: History of Serbian Linguistic Russian Studies in the Opus of Academician Predrag Piper	100
Здравко М. Бабић: О типолошким истраживањима српског и других словенских језика академика Предрага Пипера	101
Здравко М. Бабић: О типологических исследованиях сербского и других славянских языков академика Предрага Пипера	113
Zdravko M. Babić: On Typological Investigations of Serbian and Other Slavic Languages by Academician Predrag Piper	113
Александар М. Милановић: Предраг Пипер као тумач славеносрпске епохе	115
Александар М. Миланович: Предраг Пипер как толкователь славяносербской эпохи	129
Aleksandar M. Milanović: Predrag Piper as an Interpreter of the Slavonic Serbian Age	130
Рајна М. Драгићевић, Милош В. Утвић: Лексиколошки допринос граматици границе Предрага Пипера	131
Райна М. Драгичевич, Милош В. Утвич: Лексикологический вклад в грамматику границы Предраг Пипера	145
Rajna M. Dragičević, Miloš V. Utvić: Lexicological Contribution to the Grammar of the Border of Predrag Piper	146

***

Јасмина М. Грковић-Мејџор: О пореклу оптативне употребе глаголског придева на <i>-л</i>	147
Јасмина М. Гркович-Мейџор: О происхождении оптативного употребления причастия на <i>-л</i>	157
Jasmina M. Grković-Major: On the Origin of the Optative Use of the Verbal Adjective in <i>-l</i>	158
Марјан Д. Марковиќ, Зузана В. Тополињска: Формална и семантичка деривација на прасловенскиот корен <i>*met-(*mot-/*mōt-)</i> во македонскиот и полскиот јазик	159
Марјан Д. Марковић и Зузана В. Тополињска: Формална и семантичка деривација у прасловенском корену <i>*met-(*mot-/*mōt-)</i> у македонском и полском језику	172
Marjan D. Markovikj, Zuzana V. Topolinjska: Formal and Semantic Derivation of the Proto-Slavic Verbal Root <i>*met-(*mot-/*mōt-)</i> in the Macedonian and Polish Languages	173
Виктор Д. Савић: О проблему формирања ћириличкога писма. Неколика прилога	175
Виктор Д. Савич: О проблеме формирования кириллицы. Несколько заметок ..	203
Viktor D. Savić: On the Issue of the Formation of the Cyrillic Alphabet: Some Observations	204
Александар Б. Лома: Из старосрпске металуршке терминологије: <i>близница</i>	207
Александар Б. Лома: Из древнесербской металлургической терминологии: <i>близница</i>	219
Aleksandar B. Loma: On Old Serbian Metallurgical Terms: <i>bliznica</i>	220
Слободан Ј. Павловић: Допунска псеудокоординација у старосрпском језику	221
Слободан Ј. Павлович: Дополнительное псевдосочинение в древнесербском языке	238
Slobodan J. Pavlović: Complement Pseudo-Coordination in Old Serbian	239
Марта Ж. Бјелетић: Црквенословенски творбени елементи у српским народним говорима (суфикс <i>-ије</i>)	241
Марта Ж. Белетич: Церковнославянские словообразовательные элементы в сербских народных говорах (суфикс <i>-ије</i>)	252
Marta Ž. Bjeletić: Church Slavonic Word-Formation Elements in Serbian Vernaculars (the Suffix <i>-ije</i>)	253
Снежана М. Петровић: Две ране турске позајмљенице у словенским језицима – <i>јарак</i> и <i>јаруга</i>	255
Снежана М. Петровић: Два ранних тюркских заимствований в славянских языках – <i>јарак</i> и <i>јаруга</i>	268
Snežana M. Petrović: Two Early Turkic Loanwords in the Slavic Languages – <i>jarak</i> and <i>jaruga</i>	268

Јелена М. Стошић: Дистрибуција просторних заменичких прилога у старој српској писмености	269
Елена М. Стошич: Распространение пространственных местоимений в сербской письменности	285
Jelena M. Stošić: Distribution of Spatial Demonstratives in Serbian Literacy	286
Исидора Г. Бјелаковић: Језик рачунског дневника храма светих апостола Петра и Павла у Араду (1728–1752) – фонолошке особине	287
Исидора Г. Бјелакович: Язык дневника учета храма святых апостолов Петра и Павла в Араде (1728–1752 гг.) – фонологические характеристики	300
Isidora G. Bjelaković: The Language of the Accounting Ledger Journal of the Church of the Holy Apostles Peter and Paul in Arad (1728–1752) – Phonological Features	301
Најда И. Иванова: Из историје српске филологије 19. века. <i>Славенска грамаџика сад њрви ред на српском језику изјасњена</i> (1827) Димитрија Тирола	303
Најда И. Иванова: Из истории сербской филологии XIX века. <i>Славенска грамаџика сад њрви ред на српском језику изјасњена</i> (1827) Димитрија Тирола	315
Najda I. Ivanova: On the History of the Nineteenth-Century Serbian Philology. <i>Славенска грамаџика сад њрви ред на српском језику изјасњена</i> (1827) by Dimitrije Tirol	315
***	
Слободан Н. Реметић, Радојка Б. Цицмил-Реметић: О употреби предлога <i>за</i> у говору источнобосанских Ера	317
Слободан Н. Реметић и Радојка Б. Цицмил-Реметић: К вопросу об употреблении предлога <i>за</i> в говоре восточнобоснийских Эров	328
Slobodan N. Remetić, Radojka B. Cicmil-Remetić: On the Use of Preposition <i>za</i> in the Vernacular of Eras from Eastern Bosnia	329
Софија Р. Милорадовић: Граматикализација и полифункционалност предлога <i>за</i> у призренско-тимочким и косовско-ресавским говорима	331
Софија Р. Милорадович: Грамматализованость и полифункциональность предлога <i>за</i> в призренско-тимокском и косово-ресавском диалектах	352
Sofija R. Miloradović: Grammaticalization and Polyfunctionality of the Preposition <i>ZA</i> in Prizren-Timok and Kosovo-Resava Vernaculars	353
Веселинка Т. Лаброска, Станислав Р. Станковић: Негацијата во вратничкиот и во скопскоцрногорскиот говор – споредба со горноморавскиот говор	355
Веселинка Т. Лаброска, Станислав Р. Станковић: Негација у вратничком и скопскоцрногорском говору – у поређењу с горњоморавским говором	366
Veselinka T. Labroska, Stanislav R. Stanković: Negation in the Dialects of Vratnica and Skopska Crna Gora – a Comparison with the Dialect of Gornja Morava	367

Радивоје М. Младеновић: Реченице са временском клаузом у говору Призренског Подгора	369
Радивоје М. Младеновић: Предложения с временной клаузой в говоре Призренского Подгора	381
Radivoje M. Mladenović: Sentences which Contain Temporal Clauses in the Vernacular of the Prizren Podgor	382
Motoki Y. Nomachi: On a Particular Usage of the Locative and Accusative Cases in Burgenland Croatian	383
Мотоки Ј. Номачи: О употреби локатива и акузатива без предлога у језику градишћанских Хрвата	407
Мотоки Ј. Номачи: Об употреблении предложных и винительных падежей без предлогов в языке Хорватов в Градишке	408
***	
Борис Ју. Норман: Именной субъект при глагольном сказуемом в 1-м лице множественного числа (<i>Одни бабы живем</i>)	409
Борис Ј. Норман: Именски субјекат при глаголском предикату у првом лицу множине (<i>Одни бабы живем</i>)	420
Boris Ju. Norman: Nominal Subject with a Verb Predicate in the 1 st Person Plural (Russian <i>Odni baby zhivem</i>)	421
Victor A. Friedman: <i>Neka</i> : How Macedonian Differs from Both Bulgarian and the Former Serbo-Croatian	423
Виктор А. Фридман: <i>Нека</i> : како се македонски језик разликује и од бугарског, и од некадашњег српскохрватског	427
Виктор А. Фридман: <i>Нека</i> : чем македонский язык отличается от болгарского и от бывшего сербохорватского	428
Твртко Т. Прћић: И скраћенице и речи: акроними у српском језику	429
Твртко Т. Прћич: И аббревиатуры, и слова: акронимы в сербском языке	465
Tvrtko T. Prčić: Abbreviations and Words at the Same Time: Acronyms in Serbian	466
Срето З. Танасић: Дијалoшкa цитација као вид туђег говора	467
Срето З. Танасич: Диалогическая цитатность как вид чужой речи	481
Sreto Z. Tanasić: Dialogic Citation as an Aspect of Other People's Speech	481
Мирослав Б. Николић: Лексема <i>пар</i> као квантификатор у српском језику	483
Мирослав Б. Николич: Лексема <i>ПАР</i> как квантификатор в сербском языке	495
Miroslav B. Nikolić: Lexeme <i>PAR</i> as a Quantifier in the Serbian Language	496

Душка Б. Кликовац: О речничкој обради заменичких речи (на примеру показних заменица <i>оволики, толики и онолики</i>) . . .	497
Душка Б. Кликовац: Об отражении в словаре местоименных слов (на примере указательных местоимений <i>оволики, толики, онолики</i>)	515
Duška B. Klikovac: On the Lexicographic Treatment of Pronominal Words (Exemplified by Serbian Demonstrative Pronouns <i>ovoliki, toliki</i> and <i>onoliki</i>)	516
Станислава-Сташа Тофоска: Префиксните зборообразувачки модели на глаголите на движење во македонскиот јазик	517
Станислава-Сташа Тофоска: Префиксални творбени модели основних глагола кретања у македонском језику	529
Stanislava-Stasha Tofoska: Derivational Models with Prefixes in Macedonian Verbs of Motion	529
Људмила В. Поповић: Доминантне и рецесивне варијанте језика у светлу Европске повеље о регионалним или мањинским језицима	531
Људмила В. Поповић: Доминантны и рецесивны варианты языка в свете европейской хартии о региональных языках или языках меньшинств	554
Ljudmila V. Popović: Dominant and Recessive Variants of Language in the Light of the European Charter for Regional or Minority Languages	555
Владислава Ж. Ружић: О финалним реченицама у српском језику	557
Владислава Ж. Ружић: О придаточных предложениях цели в сербском языке	574
Vladislava Ž. Ružić: About Intentional Sentences in the Serbian Language	575
Ивана Н. Антонић: Један вид кондензовања временске клаузе у српском језику	577
Ивана Н. Антонић: Один тип конденсации временной придаточной в сербском языке	593
Ivana N. Antonić: One Type of Condensation of the Temporal Clause in the Serbian Language	595
Миливој Б. Алановић: Аналитички каузативи: структурна и значењска обележја предикатског израза	597
Миливој Б. Алановић: Аналитические каузативы: структурные и семантические характеристики предикативного выражения	624
Milivoj B. Alanović: Analytical Causatives: Structural and Semantic Characteristics of the Predicate Construction	624

Снежана У. Гудурић: Мали прилог контрастивној синтакси просте реченице индоевропских језика. Основне реченичне структуре у српском и француском језику	625
Снежана У. Гудурић: К вопросу о сравнительном синтаксисе простого предложения в индоевропейских языках. Основные синтаксические конструкции в сербском и французском языках	644
Snežana U. Gudurić: Petite contribution à la syntaxe contrastive de la phrase simple en langues indoeuropéennes. Les structures syntaxiques fondamentales en serbe et en français	645
Билјана Ж. Марич: Маркери унутрашњег говора у руском и српском језику	647
Билјана Ж. Марич: Маркеры внутренней речи в русском и сербском языках	658
Biljana Ž. Marić: Inner Speech Markers in Russian and Serbian	658
Драгана М. Керкез: О везнику <i>a</i> у савременом руском језику у поређењу са српским	659
Драгана М. Керкез: О союзе <i>a</i> в современном русском языке в сравнении с сербским	673
Dragana M. Kerkez: Russian Conjunction <i>a</i> in Comparison with Serbian	674
Стана С. Ристић: Концепт домовина/отаџбина у контексту асоцијативне граматике	675
Стана С. Ристић: Концепт родина/отечество в контексте ассоциативной грамматики	694
Stana S. Ristić: The Concept of HOMELAND/FATHERLAND in the Context of Associative Grammar	695
Неђо Г. Јошић: Поглед на српску ауторску лексикографију	697
Неђо Г. Јошић: Взгляд на сербскую авторскую лексикографию	709
Neđo G. Jošić: A View of Serbian Authored Lexicography	710
Марија Ј. Стефановић: Ка опису концепта <i>вредносӣ</i> у српском језику	711
Марија Ј. Стефановић: К описанию концепта <i>ценность</i> в сербском языке	729
Marija J. Stefanović: Towards the Description of the Concept of <i>Value</i> in the Serbian Language	730
Владан З. Јовановић: Именица <i>в(и)јенац</i> у изразима с хришћанском компонентом значења у српском језику (из угла српског лексикографског описа)	731
Владан З. Јовановић: Существительное <i>в(и)јенец</i> в выражениях с христианским компонентом значения в сербском языке (с точки зрения сербского лексикографического описания)	745
Vladan Z. Jovanović: Noun <i>в(и)јенац</i> in Phrases with Christian Meaning Component in the Serbian Language (from the Viewpoint of Lexicographic Description)	746

Марина М. Николић: Лексика са семантичком компонентом простора и времена у српском јавном дискурсу током пандемије ковида	747
Марина М. Николич: Лексика со значением времени и пространства в сербском публичном дискурсе во время пандемии ковида	768
Marina M. Nikolić: Spatial and Temporal Vocabulary in Serbian Public Discourse During the COVID Pandemic	769

Хроника

Излагања на представљању књиге: Предраг Пипер, Иван Клајн, Рајна Драгићевић, <i>Нормативна граматика</i> , четврто издање, Нови Сад: Матица српска, 2022, Матица српска, 25. V 2022.	
Градуелност нормативних решења (Јасмина Грковић-Мејџор)	771
Другачија граматичка решења у <i>Нормативној граматици</i> (Весна Ломпар)	776
Четврто издање <i>Нормативне граматице</i> (Рајна Драгићевић)	780

Прикази и критика

Olga Kielak. <i>Zwierzęta domowe w języku i kulturze. Studium etnolingwistyczne</i> . Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2020, 316 str. (Ана Самарцић)	785
Дорота Пазио-Влазловская. <i>Церковь в кругу ценностей: семья, традиция, патриотизм (по материалам интернет-портала «Российской газеты»)</i> . Warszawa: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, 2021, 246 стр. (Ивана Лазић Коњик)	795
<i>Словарь русского языка коронавирусной эпохи</i> . М. Н. Приемышева (отв. ред.), Ю.С. Ридецкая / Санкт-Петербург: Институт лингвистических исследований РАН, 2021. – 550 с. <i>Русский язык коронавирусной эпохи</i> . Коллективная монография / Ин-т лингв. исслед. РАН; М. Н. Приемышева (отв. ред.), Ю. С. Ридецкая. — СПб.: Ин-т лингв. исслед. РАН, 2021. – 610 с. (Драгана Керкез)	802
Миљивој Алановић. <i>Зайиси из српске синтаксе: узајамне везе форме и значења</i> . Нови Сад: Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет, 2020, стр. 350. (Наташа Киш)	813

- Милош Ковачевић. *Српски стилстичари*. Београд: Српска књижевна задруга, Едиција „Књижевна мисао“, 2021, 332 стр. (Милка Николић) 820
- Светлана Слијепчевић Бјеливук. *Рекламно-пропагандни жанр у српском политичком дискурсу*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2021, 248 стр. (Марина М. Николић) 834

Регистри

- Регистар кључних речи LXXVIII књиге
Јужнословенског филолога, св. 2 839
- Регистар имена LXXVIII књиге
Јужнословенског филолога, св. 2 843

Ову књигу „Јужнословенског филолога“ посвећују почившем академику Предрагу Пићеру његови пријатељи, колеге и ученици са захвалношћу и поштовањем.

Gregory T. King

ISSN 0350-185X, – Књ. 78, св. 2 (2022), стр. 303–315

УДК 811.163.1'36

811.163.1 Тирол Д.

COBISS.SR-ID 85363977

DOI: <https://doi.org/10.2298/JFI2202303I>

Примљено: 13. маја 2022.

Прихваћено: 9. септембра 2022.

Оригинални научни рад

Најда И. Иванова*

Софијски универзитет „Свети Климент Охридски“

Факултет словенских филологија

ИЗ ИСТОРИЈЕ СРПСКЕ ФИЛОЛОГИЈЕ 19. ВЕКА. *СЛАВЕНСКА
ГРАМАТИКА, САД ПРВИ РЕД НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
ИЗЈАСЊЕНА* (1827) ДИМИТРИЈА ТИРОЛА

У чланку се истражују филолошке идеје српског интелектуалца Д. Тирола (1793–1857) у његовом првом лингвистичком раду *Славенска грамаџика* (1827). Разматрају се ауторови погледи на развој словенског језика, као и његови коментари везани за нормализацију српског језичког стандарда, у којима се огледају утицаји Ј. Добровског и В. Караџића. Долази се до закључка да је оригиналност Тироловог дела резултат међусобног деловања две методолошке парадигме – рускословенске граматичке традиције и компаративне лингвистике прве половине 19. века.

Кључне речи: Димитрије Тирол, *Славенска грамаџика* (1827), историја српске филологије прве половине 19. века, Јозеф Добровски, Вук Караџић.

Димитрије Тирол (1793–1857) српски је јавни делатник, сарадник Вука Караџића, један од оснивача *Друштва српске словесности*, интелектуалац који својом организационом, издавачком, преводилачком и књижевном делатношћу не само да доприноси унапређењу српске културе него се на специфичан начин уклапа и у развојне токове књижевног језика прве половине 19. века. Док су језичке особине његових радова објављених у *Банашком алманahu* (1827) детаљно анализирани у расправи И. Цветковић-Теофиловић (2016: 55–74), улога Д. Тирола у формирању лингвистичких идеја дате епохе није целовито истражена.

У овом раду се разматрају филолошки погледи Д. Тирола који долазе до изражаја у његовој првој публикацији на лингвистичку тему: *Славенска грамаџика, сад њрви ред на Српском језику изјасњена Димитријем П.*

---

* naida_iv@yahoo.com

Тиролом. Прва свеска. У Бечу (1827). У складу с концепцијом П. Пипера о предмету, критеријумима периодизације и методологији лингвистичке историографије ово истраживање припада унутрашњој историји српске филолошке науке 19. века, те претпоставља примену персонализованог поступка анализе.¹

1. Оцене Тиролове граматике

1.1. Један од оснивача славистичке науке – Павел Јозеф Шафарик, наводи следећи кратак библиографски опис Тиролове граматике у својој *Историји српске књижевности* (објављеној постхумно 1865. године), у одељку *Словенске грамаџике* (односно пододељку *Системаџиска научна дела*): „Садржи само елементарна правила или ортографију; безвредна компилација из [Јосифа] Добровског, *Inst. ling. slav.* На крају се налазе кратки језички примери из истог извора. „Етимологија и синтаксис кљ славенској граматици“, ово дело требало би да је аутор завршио, у рукопису“ (Шафарик 2004: 259–260).

Шафарик је окарактерисао наведени рад као непотпун, будући да представља само први део *Славенске грамаџике*, који по традицији садржи проблематику везану за фонетику, графију и правопис. Овај слависта изражава неодобравање према концепцији рада тврдећи да је заснован на некритичком коришћењу *Institutiones linguae Slavicae dialecti veteris, quae quum apud Russos, Serbos, aliosque ritus graeci, tum apud Dalmatas Glagolitas ritus latini Slavos in libris sacris obtinet* (1822) Ј. Добровског, па на основу тога оцењује граматику као „безвредну компилацију“.

Шафарикова оцена темељи се на традиционално утврђеним критеријумима везаним за структуру и садржај, које би требало да испуњава свака грамика словенског језика. При томе аутор не узима у обзир конкретноисторијски контекст настанка дела, што условљава једностраност његове оцене.

1.2. Формирањем и развојем историје српског књижевног језика стварају се предуслови за превазилажење наведеног става. У низу расправа из те области из друге половине 20. века посвећује се посебна пажња проблему улоге рускословенских („славенских“) грамика насталих у Србији у процесима језичке стандардизације.

¹ На бази једне од основних дихотомија савремене опште лингвистике, везане за разликовање унутрашње од спољашње историје језика, П. Пипер образлаже увођење аналогне диференцијације и у сферу лингвистичке историографије. Према томе аутор издваја унутрашњу историју српске филологије (засноване на персонализованом истраживању, које је усмерено ка утврђивању доприноса појединих научника развоју филолошких идеја) од спољашње историје (фокусиране на анализу улоге друштвених чинилаца путем примене проблемских, теоријских, културолошких, социолошких и других приступа) (Пипер 2004: 181–182).

На пример, у својим истраживањима о особинама и функциони-сању рускословенског језика у оквиру српске језичке ситуације наведене епохе А. Младеновић наглашава специфичну појаву коришћења различитих језичких регистара и графичко-правописних система у функцији метајезика у граматицама А. Мразовића, Г. Захаријадиса и Д. Тирола, а наиме: рускословенски и црквена ћирилица код А. Мразовића; у највећој мери српски народни и црквена ћирилица код Г. Захаријадиса, те Вуков језички модел и грађанска реформисана ћирилица код Д. Тирола (Младеновић 1989: 50–51).² У целини узето, у новијим расправама из историје српског књижевног језика превладава тенденција ситуирања Тиролове граматике у епоху њеног настанка, с обзиром на књижевнојезичке процесе који се у њој огледају, што омогућује и потпунију реконструкцију лингвистичких идеја овог аутора.³

2. Садржајна структура

Композиција *Славенске грамаџике* одаје утисак незавршености будући да не садржи традиционални предговор у којем аутори формулишу своју мотивацију и намену дела. Исто тако мањка и садржај, мада је у самом тексту издвојено једанаест одељака (од којих се шести састоји од три пододељка), а наиме:

² У односу на последње дело А. Младеновић истиче: „Такав приступ овоме језику у овој књизи значио је истовремено и међусобно разграничење, раздвајање рускословенског језика од српског народног, што, у принципу, није била новина, али што се први пут остварило тада у једном оваквом језичком приручнику“ (Младеновић 1989: 50).

³ С обзиром на даље излагање било би неопходно подсетити на неке терминолошке специфичности, карактеристичне за српски филолошки дискурс прве половине 19. века, у којима се одликовају процеси настанка славистичке науке, с једне стране, и утицаја рускословенске језичке и филолошке традиције на формирање српског књижевног језика, с друге стране. У том контексту термин „славенски“ (словенски) прекрива два лингвистичка појма која нису међусобно јасно издиференцирана:

а) У ондашњој славистици се наведени термин односи претежно на први писмени језик Словена, при чему се писмена заоставштина свих словенских народа као и њихови савремени језици упоређују с најстаријим познатим споменицима. Утврђене сличности и разлике поимају се као доказ свеобухватности и континуитета Ћирило-Методијевог традиције на основу чега се афирмише улога ове последње како у процесима нормализације и кодификације савремених словенских књижевних језика, тако и у развоју славистичке науке.

б) Поред тога, назив „славенски језик“ користи се и у ужем смислу у првим источнословенским граматицама 16. и 17. века (Л. Зизанија, М. Смотричког и других граматицара), на основу којих се током 17. и 18. века коначно кодификује и стабилизује норма руске редакције старословенског језика. Називом „славенски“ у овом другом значењу (коме одговара термин рускословенски језик) именује се овај исти језик у функцији црквеног језика православних јужних Словена.

При томе у разматраној епоси још увек живи представа о идентичности „славенског језика“ у првом значењу термина с његовим другим значењем.

О словима (3–5); О изговарању и ујоїѣребљавању неки слова (5–22); О ѣреїѣварању ѣолугласни слова (22–25); О удвојавању слова (25–28); О гласоударенију (28–36); О ујоїѣребљавању неки знакова (36) I. У речима (36); II. У членовима (37–38); III. У раздељавању членова (38–40); Додаїѣак (40)⁴; О ујоїѣребљавању велики слова (40–42); Доказїѣелсїѣва из најсїѣарији Славенски рукоїѣса (43–46); Особїѣїи огледи (46–54); Имена г.г. Пренумеранаїѣа.

Д. Тирол надграђује традицију, коју је утврдио А. Мразовић (а пре тога и С. Вујановски), детаљног приказа питања фонетике, графије и правописа у посебној књизи,⁵ при чему се одговарајућа правила описују у њиховој сложеној повезаности с јединицама других нивоа рускословенског језика. С тим у вези А. Мразовић уводи и релативно детаљне информације општетеоријског карактера (пре свега дефиниције појединих врста речи и њихових категорија) (уп. на пример МРАЗОВИЋ 1821: 17, 20, 21, 22). Специфично тумачење наведене проблематике од стране аутора српских граматика рускословенског језика изазвано је тежњом за постизањем одређених лингводидактичких циљева. У оквиру актуелне реформе образовног система увођење рускословенског језика као наставног предмета омогућује не само очување културне традиције Срба него ђацима нуди и неопходна теоријска језичка знања која би олакшала учење других језика, укључујући ту и матерњи.

С друге стране, одлука Тирола да изложи проблеме везане за фонетику, графију и правопис у посебној књизи објективно се подудара и са занимањем славистичке науке дате епохе за гласовне, граfiјске и правописне особине старог словенског језика, као и за истраживање њихове даље еволуције у појединим словенским језицима. На тај начин приступ наведеној проблематици од стране аутора српских граматика рускословенског језика, који је служио достизању одређених лингводидактичких циљева, стиче додатну релевантност због могућности реинтерпретације исте грађе и у складу са принципима упоредно-историјске лингвистике прве половине 19. века.

У Тироловој граматичкој посебна пажња је поклоњена одељцима *О изговарању и ујоїѣребљавању неки слова (5–22)* и *О гласоударенију (28–36)*. Новину представљају и два додатка на крају књиге – *Доказїѣелсїѣва из најсїѣарији Славенски рукоїѣса (43–46)* и *Особїѣїи огледи (46–54)*.

⁴ *Додаїѣак* у којем се коментарише употреба апострофа вероватно је додат у последњем тренутку пре штампања књиге, будући да се обично то питање разматра у одељку о гласоударенију.

⁵ Уп. *Рѣководство ко праволаголанїю, и правописанїю, сочинено во оупотребленїе сербскихъ оучилищъ трѣдомъ Стефана Вѣановскагв.* Въ Вѣннѣ, 1793. као и Мразовићево *Рѣководство къ Славенскомъ правоученїю и правописанїю за употребленїе Національныхъ Славено-сербскихъ училищъ.* Въ Вѣннѣ, 1792, 1797², 1800³, 1806⁴.

Наведене иновативне текстовне компоненте *Славенске граматике* могу се разматрати као један од битних извора истраживања ауторових лингвистичких идеја. У том циљу овде ће бити анализирани одељак *О изговарању и ујошребљавању неки слова*, као и последња два одељка.

3. Тиролова лингвистичка концепција изражена у одељку *О изговарању и ујошребљавању неки слова*

Приказ језика објекта у рускословенским граматикама остварује се помоћу одређених логичких операција, које се свде на идентификацију конкретних језичких појава, именовање одговарајућих појмова посебним лингвистичким терминима, формулисање дефиниција појмова, на основу чега се даље врши њихова класификација, те додају коментари прецизирајуће усмерености (Мечковская 1984: 124–138). У оквиру наведеног поступка управо се у коментарним деловима експлицитно испољавају нека општетеоријска схватања аутора. У вези с тим посебне пажње су вредне две компоненте текстовне структуре коментара: а) цитатност; б) приказ конкретних језичких особина у дијахроној и синхроној перспективи.

3.1. Цитатност

Ако се вратимо Шафариковој оцени компилативног карактера Тиролове граматике, требало би узети у обзир да у складу с традицијом аутори рускословенских граматика ретко кад и уопштено указују на изворе својих теоријских интерпретација и коришћене емпиријске грађе.⁶ Тирол пак примењује нов приступ неретко указујући у својим коментарима на имена филолога који заступају одређена схватања.

3.1.1. Најкоришћенији извор у Тироловој граматичи јесте први део монографије Ј. Добровског: *Introductio. Cap. 1. De literarum Slavicarum figura, pronunciatione, valore numerico, divisione, affinitate* §. I.–XXVI. Pag. 1–78. У преузетим коментарима чешког научника се еволуција конкретних гласовних и графијских особина прати у компаративном плану и на основу примера из писаних споменика различитог времена и порекла. Дело Добровског цитирано је на неколико места у излагању (нпр. 6, 11, 17–18), док се у већини случајева користи без навођења. По узору на *Institutiones* Тирол приступа доследном осмишљавању особина рускос-

⁶ На пример, у предговору својој граматичи А. Мразовић не наводи библиографске податке коришћених граматичких приручника него само истиче да је било потребно бројне изворе прерадити, пошто су неки врло детаљни, док у другим правила нису добро систематизована (МРАЗОВИЋ 1821: III–IV). Уколико се у тексту налазе објашњења везана за промене у рускословенској писменој пракси, оне су најчешће приказане неконкретизовано у односу на време, место и покретаче њиховог спровођења (МРАЗОВИЋ 1821: 25, 28, 29).

ловенског језика из дијахроне перспективе.⁷ Тирол често примењује селективан приступ свом главном научном извору – аутор скраћује неке делове коментара Добровског поклањајући посебну пажњу споменицима и чињеницама које се односе на српски језик.

3.1.2. Истовремено Тирол се осврће и на радове представника српске граматичке науке (као на пример А. Мразовића 17–18, В. Караџића 11, С. Вујановског 11) који су познати и Добровском.

Као пример Тиролове самосталности у том погледу могло би се указати на опис сугласника /х/ у рускословенском језику који се темељи на *Српској грамаџици* Вука Караџића, објављеној у *Српском рјечнику* 1818. године и на *Institutiones*:

Тирол	Караџић	Добровски
<p>х изговара се као <i>Латинско ch</i>, <i>Немачко ch</i>, или <i>Рватско h</i>, н.п. <i>храмъ (hram)</i>, <i>хитростъ (hitrost)</i>, <i>сохранити (sohraniti)</i>, <i>худо (hudo)</i>, <i>хваленіе (hvalenie)</i> и т.д. – У Српском језику његова гласа нема; и о томе нам је Вук у својој <i>Српској грамаџици</i> довољно примера показао; а то и Добровски сведочи: Serbi vero sonum x plane negligunt aut subinde in v mutant: уд (хвд), одити (ходити), уво (оухо), муа et мува (мѡха).¹¹</p>	<p>х Изговара се мекше од г, али у Српском језику нема његова гласа, него су га Србљи или са свим изоставили (као Талијани у Латинским ријечма, <i>опоре</i> од Латинскога <i>honor</i> и т.д.), н.п. <i>ора</i>, <i>Вла</i>, <i>лад</i>, <i>ром</i>, <i>рабар</i>, <i>мануџи</i>, <i>дунуџи</i>, <i>маовина</i>, <i>дуовник</i> и т.д. или су га промијенили 1) у <i>в</i>, н.п. <i>сув</i>, <i>глув</i>, <i>куваџи</i>, <i>дуваџи</i> и т.д. 2) у <i>г</i> (у Ерцеговини, и то понајвише на крају ријечи), н.п. <i>дођог</i>, <i>виђег</i>, <i>нађог</i>, <i>чуг</i>, <i>ораз</i>, <i>наврг брда</i> и т.д. 3) у <i>ј</i> н.п. <i>смеј</i> и т.д. 4) у <i>к</i>, н.п. <i>женик</i> (КАРАЏИЋ 1818: XXXIV).</p>	<p>Pro x Poloni, Bohemi, Lusatae scribunt <i>ch</i>, cui Croatarum et Carniolorum h aequivalet. Illyrii quidem <i>h</i> scribunt pro <i>x</i>: hud, hoditi, uho, muha, sub, pro ховд, ходиџи, оухо, мѡха, сѡх, sed pronunciant ut latinum h, Serbi vero sonum x plane negligunt aut subinde in v mutant: уд, одиџи, уво, муа et мува, сув, lege: уд, одити, уво, муа, мува, сув. Bohemorum autem <i>h</i> respondet slavico <i>z</i>: <i>hora, гора</i>, mons. Si enim <i>z</i> hiante gutture efferatur, quod et Russorum aliqui faciunt, facile in <i>h</i> transit. Pronunciant autem <i>h</i> pro <i>z</i>, praeter Bohemos, Slovaci omnes, immo et Lusatae superiores (DOBROWSKY 1822: 8–9).</p>

⁷ Као што је познато, први слависти немају на располагању пуни корпус очуваних старих текстова, нити детаљних информација о историји појединих словенских књижевних језика и њихових дијалеката, који су познати савременој науци. Услед тога, током даљег развоја славистике, неке тезе чешког научника су подвргнуте кориговању или прецизирању. С друге стране, у времену стварања Тиролове граматике *Institutiones* је најугледнији рад у сфери славистике, који у многим погледима није изгубио на вредности ни до данас. За нас је од посебне важности чињеница да је Тирол врло добро познавао идеје Добровског те их преосмислио с обзиром на стварање једне *нове концепције* о описивању и анализи рускословенског језика.

У Тироловој интерпретацији предметом компарације постају језици који су релевантни за српску језичку ситуацију ове епохе. Због тога аутор скраћује запажања Добровског о западнословенској и источнословенској групи, а наводи информације о кореспонденцијама гласа /x/ у латинском и немачком језику. Даље Тирол упућује на Граматику Вука Караџића из 1818. године пошто детаљније приказује процес губљења и замене гласа /x/ у српском језику, чиме се указује на информативност и усклађеност Вукове интерпретације српских језичких особина са доминантном научном парадигмом разматраног периода.

3. 2. Синхронија и дијахронија

Прихватање приступа Добровског у опису словенског језика од стране Д. Тирола резултира и у разграђивању рускословенског граматичког модела утемељеном на представи о универзалности и панхроничности норме. У својој граматици Д. Тирол приказује језичке појаве на основу општетеоријске концепције о органској повезаности између историјског развоја и савременог стања језика.

3.2.1. Дијахрона перспектива

Коментари који приказују словенски језик у развоју објективно су засновани на поређењу три врсте извора: а) пре настанка првих граматика рускословенског језика, којима припадају споменици не само источнословенског порекла него и других словенских писмених традиција; б) из периода настанка поменутих граматика; в) из раздобља тзв. новоцрквенословенског језика. Уп. на пример:

Тирол	Добровски
У старим црквеним књигама, које су од Србаља и Руса XVI века наштампане, налази се после <i>z, x, k</i> и <i>ы</i> , н.п. <i>гыбнѣ, кнѣгы, врагы, грѣхы, вѣкы, ликы, мѣкы</i> , Пророкы. Тако стоји и у предговору къ Шестоданию: „И въ дѣни <i>ѣѣхъ сѣѣаѣхъ</i> найисаше сѣѣ кнѣгы въ сѣѣѣѣ горѣ въ <i>ѣѣргоу</i> въ <i>мѣсѣѣ ѣѣображениѣ</i> “ и пр: 8.	<i>Altera et post z, x, k pro ы, ponendum docet. Codices autem antiqui tam Russici, quam Serbici omnes, immo et libri liturgici seculo XVI. a Serbis impressi constantissime post gutturales has, analogia id exigente, ы scriptum exhibent: гыбнѣ, кнѣгы, врагы, грѣхы, вѣкы, ликы, мѣкы.</i> (Dobrowsky 1822: 23).

Разматрајући правила читања слова *и*, Тирол полази од рускословенске норме (в. такође Мразовић 1821: 20–21). Али у опису положаја писања *и* у вези с четвртим правилом (које изузима писање *ї* или *ы* после *z, k, x*), Тирол додаје напомену са садржајем, посуђеним од Добровског (1822: 23). У њој се наводе примери старије писмене праксе посведочени у руским и српским црквеним (као и штампаним) књигама, такође и у предговору *Шестиднева*. На тај начин се утврђује идеја о променљи-

ности црквеног језика, при чему се истиче и место српског језика у тим процесима.

3.2.2. Синхрона перспектива

У коментарима синхроне усмерености наводе се подударања и специфичности особина словенског књижевног језика и природних словенских језика. При томе се наглашава важност разлика у погледу њиховог значаја у процесима језичке стандардизације. Као пример наведеног приступа могао би послужити опис гласовне вредности слова *щ*:

Тирол	Добровски	Караџић
<p><i>щ</i> такођер није слово, него је састављено (као и $\bar{w}$) из <i>ш</i> и <i>т</i>, па се изговара, као и <i>шт</i>, н.п. <i>извѣлѣци</i> (<i>извѣлѣити</i>), <i>ашце</i> (<i>аште</i>), <i>шастіе</i> (<i>шастіе</i>), <i>вчищеніе</i> (<i>вчищеніе</i>), <i>вѣштити</i> (<i>вѣштити</i>), и т. д. Руси и остали сви готово Славенски народи изговарају га као <i>сч</i>, а неки од ови и као <i>шч</i>, н. п. <i>извѣлѣчи</i> или <i>извѣлѣчи</i> место <i>извѣлѣити</i>; <i>асче</i> или <i>ашче</i> место <i>аште</i>; <i>шастіе</i> или <i>шчастіе</i> место <i>шастіе</i> и т.д. – Али га Србљи (као н. п. по Србији, по Босни, по Ерцеговини, по Црној гори, по Далмацији, и гдикоји стари свештеници по Банату и Срему) и Бугари изговарају правилно као <i>шт</i>, н.п. <i>извѣлѣити</i>, <i>аште</i>, <i>шастіе</i>, а не <i>извѣлѣчи</i>, <i>асче</i>, <i>шастіе</i>, нити <i>извѣлѣчи</i>, <i>ашче</i>, <i>шчастіе</i>. – И да се то тако изговара, сведоче нам најстарији Српски рукописи, у којима врло се ретко налази слово <i>щ</i>, него место њега <i>шт</i>; тако стоји, н. п. у најстаријем изборнику од XI. века: <i>извѣлѣити</i>, <i>ноштѣѣж</i>, <i>соуште</i>, <i>аште</i>, <i>хоштете</i>, <i>прѣлѣштаетѣ</i>, место: <i>извѣлѣци</i>, <i>ношѣю</i>, <i>свице</i>, <i>ашце</i>, <i>хоцете</i>, <i>прѣлѣштаетѣ</i>. – Али се данас ово (састављено) слово пише а.) У почетку свагда, н. п. <i>шѣитѣ</i>, <i>шѣпаніе</i>, <i>шѣинѣиса</i>, и т. д. б.) У неопређеном наклоненију на <i>шѣ</i>, н.п. <i>извѣлѣци</i>, и т. д. в.) У причастијама на <i>шѣй</i>, <i>шѣѣ</i>, <i>шѣѣ</i>, н. п. <i>шѣвѣшѣй</i>, <i>шѣвѣшѣѣ</i>, <i>шѣвѣшѣѣ</i> и т. д. г.) Сваки пут на крају речи, н. п. <i>моѣ</i>, <i>ноѣ</i> и т. д. – Србљи премењују га радо у <i>ћ</i>, н. п. <i>моћ</i>, <i>ноћ</i>, <i>извѣћи</i>, од <i>моѣ</i>, <i>ноѣ</i>, <i>извѣлѣци</i>; а неки га опет премењују (у писању) са свим неправилно у <i>тъ</i>: <i>нотъ</i>, <i>мотъ</i>, <i>извѣтъи</i>, и т. д. 11–13</p>	<p>1. In exprimendo <i>щ</i> plerique multum variant. Poloni scribunt <i>szcz</i>, Croatae <i>sth</i>: <i>щовка</i>, <i>lucius</i>, Pol. <i>szczuka</i>, Croat. <i>schuka</i>, Illyrii vero <i>щ</i> pronunciant uti <i>um</i> (<i>sht</i>, <i>sct</i>), hinc <i>shtuka</i>, <i>sctuka</i>, Serbice <i>штука</i>. Bohemi quoque <i>щ</i> in $\{st'$ mutant, quamvis Slovaci $\{č$ seu $\{č$ adhuc servarint: <i>Ohniss'te</i>, <i>ohniss'če</i>. Apud Carniolas plerosque terminatio $i \{ze$ (<i>uue</i>) viget pro $i \{zce$ (<i>uice</i>). In infinitivus in <i>шѣ</i>, et gerundivis in <i>шѣ</i>, <i>шѣ</i> et in fine vocum <i>моѣ</i>, <i>ноѣ</i> et similibus, Illyrii pro <i>щ</i> amant <i>ch</i>, Serbi <i>h</i>, <i>cujus defectum alii per <i>тъ</i> suppleunt</i>; Poloni et Bohemi his in vocibus non nisi <i>щ</i> pro <i>щ</i> et pronunciant et scribunt. (DOBROWSKY 1822: 8)</p> <p>2. Pro <i>щ</i> in antiquissimo изборник seculi XI. saepissime occurrit <i>шт</i>: <i>извѣлѣити</i> pro <i>извѣлѣци</i>, <i>ноштѣѣж</i> pro <i>ношѣю</i>, <i>свиште</i> pro <i>свице</i>, <i>аште</i> pro <i>ашце</i>, <i>хоштете</i> pro <i>хоцете</i>, <i>прѣлѣштаетѣ</i> pro <i>прѣлѣштаетѣ</i>, et quod mirum, in vocibus <i>шѣвѣшѣѣ</i> et <i>шѣвѣшѣѣ</i> pro <i>шѣвѣшѣѣ</i>, cum quo tanem et <i>шѣвѣ</i> conferri potest. (DOBROWSKY 1822: 34).</p>	<p><i>щ</i> Такођер није слово, него је састављено као и $\bar{w}$; Руси и остали сви готово, Славенски народи изговарају га као <i>шч</i>, тако и нови књижевници Српски по Сријему, по Бачкој и по Банату; а остали сви Срби (као н. п. по Србији, по Босни, по Ерцеговини и т. д.) и Бугари изговарају га као <i>шт</i>, н. п. <i>ашце</i>, <i>щедрота</i>, <i>пишца</i>, <i>пешѣра</i> и т. д. **И у Сријему има старије попова, који још овако чате. Ово је био говор, како га (наши) књижевници изговарају у читању Славенски књига, а у Српском језику имају оне ријечи, које се у Славенском језику пишу са <i>щ</i>, или <i>шт</i>, н.п. <i>штит</i>, <i>заштитити</i>, <i>штука</i>, <i>штене</i>, <i>штѣпати</i>, <i>пришт</i> и т.д. или <i>ћ</i>, н. п. <i>ноћ</i>, <i>нећ</i>, <i>моћи</i>, <i>нећи</i>, <i>жећи</i>, <i>пишући</i>, <i>одећи</i>, <i>позлаћен</i> и т.д. (КАРАѢИЋ 1818: XXXIV).</p>

упоредно-историјске анализе из синхроне перспективе (у поређењу с руским језиком и реформисаним рускословенским језиком), а исто тако и на историјском плану (из перспективе развоја „славенског“ језика у смислу Добровског).

5. Закључак

У Граматици Д. Тирола долазе до изражаја неке оригиналне лингвистичке идеје у српском филолошком дискурсу дате епохе која према периодизацији П. Пипера припада вуковском периоду историје српске филологије (ПИПЕР 2004: 182–183). У Тироловом раду се испољава процес међусобног деловања два општетеоријска модела – рускословенске граматичке традиције, с једне стране, и словенске компаративне лингвистике прве половине 19. века, с друге стране. Услед тога се обликује нова концепција о норми рускословенског језика, која се већ поима делимично као панхронична и универзална, али делимично и као историјски променљива. Симбиоза двеју теоријских парадигми омогућује да се на основу успостављања сличности и разлика између црквеног и српског језика створе и одређени научни критеријуми језичке правилности у оцени нормативних особина српског језичког стандарда који је у фази формирања.

Лингвистичка концепција Д. Тирола се у знатној мери заснива на коришћењу једног новог извора, и то – научне литературе, коју представља најугледнији рад прве половине 19. века а само пет година после његовог објављивања. Упркос томе што је Тиролов пројекат остао незавршен, он представља аутора као филолога широке лингвистичке културе и талента. Лингвистичке идеје Тирола и других интелектуалаца његове генерације на специфичан начин надграђују традицију утемељену рускословенским школама у Србији у 18. веку, истовремено доприносећи даљој синхронизацији српске филолошке мисли с настојањима модерне славистике 19. века, која ће досећи своју кулминацију у научном опусу Ђуре Даничића.

Цитирана литература

- ГРИЦКАТ, Ирена. „Вуков превод *Новог завешта* као споменик великог филолошког настојања“. *Јужнословенски филолог* XXVI/1–2 (1963): стр. 219–245.
 [GRICKAT, Irena. „Vukov prevod *Novog zaveta* kao spomenik velikog filološkog nastojanja“. *Južnoslovenski filolog* XXVI/1–2 (1963): str. 219–245]
- КАРАЏИЋ, Вук. *Српски рјечник истолкован њемачким и латинским ријечима*. Скупио га и на свијет издао Вук Стефановић. У Бечу, 1818.
 [KARADŽIĆ, Vuk. *Srpski rječnik istolkovan njemačkim i latinskim riječima*. Skupio ga i na svijet izdao Vuk Stefanović. U Beču, 1818]

Найда И. Иванова
Софийский университет им. Святого Климента Охридского
Факультет славянской филологии

ИЗ ИСТОРИИ СЕРБСКОЙ ФИЛОЛОГИИ XIX ВЕКА. *СЛАВЕНСКА
ГРАМАТИКА САД ПРВИ РЕД НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ ИЗЈАСЊЕНА* (1827)
ДИМИТРИЈА ТИРОЛА

Резюме

В настоящей статье анализируются филологические идеи сербского интеллигента Д. Тирола (1793–1857), которые выражены в его первом лингвистическом сочинении *Славенска грамаџика* (1827). Рассматриваются взгляды автора на развитие славянского языка, а также его комментарии относительно нормализации формирующегося сербского языкового стандарта, в которых проявляется влияние Й. Добровского и В. Караджича. Делается вывод, что оригинальность языковой концепции Тирола является результатом взаимодействия двух методологических парадигм – церковнославянской грамматической традиции и компаративной лингвистики первой половины XIX века.

Ключевые слова: Димитрие Тирол, *Славенска грамаџика* (1827), история сербской филологии первой половины 19 в., Йозеф Добровский, Вук Караджич.

Najda I. Ivanova
Sofia University “St. Clement of Ohrid”
Faculty of Slavic Philology

Summary

ON THE HISTORY OF THE NINETEENTH-CENTURY SERBIAN PHILOLOGY.
*СЛАВЕНСКА ГРАМАТИКА САД ПРВИ РЕД НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
ИЗЈАСЊЕНА* (1827) BY DIMITRIJE TIROL

In this article, I analyze the philological ideas of the Serbian intellectual D. Tirol (1793–1857), as displayed in his first linguistic work *Славенска грамаџика* (1827). The views of the author about the development of the Slavic language, as well as his comments upon the normalization of the Serbian language standard, which reveal the influence of Josef Dobrovský and Vuk Karadžić, are also examined. In this context, I reach the conclusion that the innovative character of the linguistic conception of Tirol is due to the interaction of two methodological paradigms – Church Slavonic grammar tradition and comparative linguistics in the first half of the nineteenth century.

Keywords: Dimitrije Tirol, *Славенска грамаџика* (1827), history of the nineteenth-century Serbian philology, Josef Dobrovský, Vuk Karadžić.